

від ЄС, не передбачає «десуверенізації» учасників. Саме десуверенізація досить сильно заважає Україні інтегруватися в Європейський союз.

Висновок

1. Далекосхідна соціальність продемонструвала у XXI столітті свою соціально-політичну, світоглядну ефективність, стратегічну визначеність та концептуалізувала своє місце серед лідерів на світовій арені. На відміну від Японії, яка знаходиться в «ядрі» глобалізації, Україна перебуває на периферії світових глобалізаційних процесів і поступається рівнем розвитку свого соціального капіталу цим країнам.

2. Світоглядне, культурне, ментальне та географічне положення України, характер зовнішньополітичних пріоритетів, культурне самовизначення народу України, різна світоглядна мапа, позбавляють його дуалізму в питанні про ставлення щодо Сходу як моделі суспільного розвитку. В своєму розвитку Україна не орієнтується на східну модель суспільного розвитку, її активність більше спрямована на європейську інтеграцію, на вступ до ЄС.

3. Нові геополітичні виклики, що постали перед Україною, яка дійсно є важливим стратегічним партнером між Заходом та Сходом, зумовлюють нагальну необхідність чіткої структуралізації національних інтересів нашої держави стосовно Японії та формування виважених концептуальних підходів до шляхів її реалізації. Майбутнє України – це перспектива трансрегіонального співробітництва з країнами Далекого Сходу. Для цього перед Україною стоїть проблема вивчення досвіду держав Європи, які переносять та прагнуть перенести свої виробництва

і технології у Східну Азію. Схід – це великий потенціал адаптаційної індустрії та фінансового капіталу для України як ключ до великого успіху. Слушною є думка, що «Україна забрала надто багато і зі Сходу, й із Заходу, щоб робити між ними вибір. Через те для України більш придатна власна геополітична вісь» [1, с. 100-110].

Список літератури

1. Азійський досвід та Україна – розбудова держави [Електронний ресурс]. – 2000. – №7/12. – С. 100-110. – Режим доступу: <http://www.sinologist.com.ua/ukr/Sednev/>.
2. Анарина Н. Г. Три статті о японском менталитете / Н. Г. Анарина. – М.: Информат, 1993. – 44 с.
3. Бондар О. Листи українця з Японії / О. Бондар // Всесвіт. – 2004. – № 3/4. – С. 52-56.
4. Бондар О. Японія очима українця / О. Бондар // Всесвіт. – 2004. – № 5/6. – С. 41-52; № 7/8. – С. 27-33; № 9/10. – С. 47-57; № 11/12. – С. 55-66.
5. Бондаренко І. Схід як ключ до розуміння України [Електронний ресурс] / І. Бондаренко. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org>.
6. Васик Г. В. Екстатичність у західноєвропейській та японській екзистенційній філософії: порівняльний аналіз: Автореф. дис...канд. філос. наук: 09.00.04 / В. Г. Васик // Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 19 с.
7. Капранов С. В. «Ісе моноґатарі» як пам'ятка японської релігійно-філософської культури доби Хейан / С. В. Капранов. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 168 с.
8. Латышев И. А. Япония, японцы и японоведы / И. А. Латышев. – М.: Алгоритм, 2001. – 832 с. с илл.
9. Стрелкова А. Ю. Буддизм: філософія порожнечі / А. Ю. Стрелкова. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – 403 с.
10. Янів В. М. Український націоналізм: Антологія / В. М. Янів. – К.: ФОП стебеляк О. М. – Т.1. – 2010. – 344 с.

Т.А. Мозговая

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ МОДЕРНИЗАЦИИ ДАЛЬНЕВОСТОЧНОЙ (ЯПОНСКОЙ) СОЦИАЛЬНОСТИ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

Статья посвящена анализу новых геополитических вызовов, которые возникли перед современной Украиной, которая сегодня является важным стратегическим партнером между Западом и Востоком. Будущее Украины – это перспектива трансрегионального сотрудничества со странами Дальнего Востока.

Ключевые слова: традиция, модернизация, глобализация, идентичность, новые геополитические вызовы, дальневосточная социальность.

T. Mozgova

SOME ASPECTS OF MODERNIZATION OF THE FAR EAST (JAPANESE) SOCIALITY: EXPERIENCE FOR UKRAINE

This article analyzes the new geopolitical challenges facing modern Ukraine, which today is an important strategic partner between East and West. The future of Ukraine – is the prospect of transregional cooperation with countries of the Far East.

Key words: tradition, modernization, globalization, identity, new geopolitical challenges, Far East sociality.

УДК 1.101.014

Т.А. Пода

ТЕОРІЯ «СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ»: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті здійснюється історико-філософський аналіз основних етапів розвитку теорії «справедливої війни» від найдавніших часів до сучасності.

Ключові слова: теорія «справедливої війни», гуманітарна інтервенція, справедливість, війна.

Вступ

Проблема війни і миру є однією з основних у сучасній філософській та політичній науках. Протягом останнього десятиліття багато політиків, учених, журналістів, обговорюючи законність ведення військових дій, усе частіше звертаються до теорії «справедливої війни». Можна відмітити зростання кількості публікацій присвячених теорії «справедливою

війни при оцінці міжнародних конфліктів і гуманітарних інтервенцій. Філософський дискурс щодо війни створює теоретичну й нормативну основу, навколо якої формуються військові доктрини, фундаментальні положення міжнародного права та норми політичної моралі. Сучасна теорія «справедливої війни», оновлена та доповнена новим змістом, вийшла за межі філософської рефлексії і перетворилася на

елемент політики. виправдовуючи ведення війни, автори нерідко звертаються до класиків теорії «справедливої війни» Платона, Арістотеля, Цицерона, Аврелія Августина, Фоми Аквінського, Гуго Гроція, Емера де Вателля тощо.

Метою статті є філософсько-історичний аналіз теорії «справедливої війни» від давніх часів до сучасності, або права на *ius ad bellum* (право війни) (лат. право на ведення війни).

Аналіз досліджень і публікацій

Сучасні дослідження теорії «справедливої війни» представлені працями М. Уолцера, Н. Фоушина, П. Крістофера, П. Робінсона, П. Рамсі, Б. Ордена, Дж. МакМахана, П. Крістофер, Олівер О. Донаван. Можна також відмітити праці В. Конишева, Б. Кашнікова, А. Соловійова, М. Енгельгарта, В. Розанова, І. Ільїна, І. Образцова та інших.

Основа частина

Традиційно витоки концепції «справедливої війни» прийнято відносити до Середньовіччя, зокрема працям Августина Блаженного, Фоми Аквінського, Граціана. Разом із тим, варто зазначити, що у Стародавньому світі війна була одним з видів спілкування між народами. У середовищі перших державних утворень сформувалися правові звичаї щодо процедури оголошення, ведення та припинення війни.

Роздуми Платона над питаннями правильного ведення війни, регулювання застосування греками військової сили щодо інших греків чи варварів, справедливої і несправедливої війни можна знайти у діалогах «Федон», «Держава», «Зако́ни». Термін «справедлива війна» зустрічається й у Арістотеля в праці «Політика» і вживається ним для описання війн, що велися греками «в ім'я поширення культури й цивілізації». До «справедливих війн» Платон відносив ті, метою яких є встановлення справедливості або захист території. Філософським підґрунтям права війни для Платона є пізнання ідеї Блага. За Арістотелем, початок війни заради захоплення майна чи встановлення влади буде справедливим, якщо відповідатиме природному порядку. У такому випадку справедливість буде реалізовано, якщо народ від природи веде рабське життя. Раб за своєю природою не має права на власність. Також, за Арістотелем, справедливою буде війна, що ведеться з метою захисту.

Цицерон вважав війну крайнім заходом, до якого можна вдаватися тільки задля відновлення втрачених цінностей, відбиття агресії, проти поневолення тощо. Він перераховував умови і правила, виконання яких виправдовувало війну. Причиною війни може бути лише оборона своєї держави, а метою її повинен бути стійкий мир. Ставитися до переможених потрібно по-людському. Ті, хто здався на милість переможця, мають право на пощаду [1]. Римська формула наголошувала: «*bellum nullum nisi iustum*» – «немає війни, окрім законної». З точки зору римлян, вони не могли вести несправедливі війни. Різниця між справедливими і несправедливими війнами мала чисто формальний характер. Справедливою вважалася війна, яку ведуть після висунення вимог або попереднього її оголошення.

А. Мішулін справедливо стверджує, що поняття правомірної війни для римлян передбачало не ли-

ше виконання релігійних обрядів, але й наявність певних законних підстав і мотивів, при розгляді яких феціали були суддями, і на їхнє рішення не подавалося апеляції [2, с. 103]. У міжнародній правосвідомості стародавніх народів не лише було регламентовано саме ведення війни, але й чітко були визначені випадки, коли дозволялося розв'язання конфлікту у воєнний спосіб.

У Стародавній часи сформувався звичай виправдовувати насильницькі вчинки щодо території іншої країни не лише застосуванням санкцій, а й добродійними цілями (наприклад, визволенням місцевого населення від тиранії) – інститут, що в новітній час отримав назву гуманітарної інтервенції [3, с. 404].

Теорія «справедливої війни» оформилася в рамках середньовічної філософії, зокрема в працях Августина і була далі розвинена в роботах Фоми Аквінського. Цей етап мав свої характерні особливості, головними з яких слід вважати концепцію природного права, есхатологічну ідею досягнення досконалого суспільного стану й необхідність «священної війни» – хрестові походи проти невірних, які і вважалися справедливими. Схоже розуміння «справедливої війни» існує й у рамках ісламу: головний етичний парадокс «справедливої війни» – санкція на вбивство заради припинення вбивства.

Августин розвинув межі розуміння війни як суспільного явища. Він надавав ідеї «справедливої війни» завершального характеру і розглядав її як таку, що виступає Божим задумом. Тому нерідко Августина називають «теологом» або «апологетом війни»

Якщо узагальнити основні положення Августина стосовно війни, то можна зробити наступні висновки:

- війна виникає внаслідок людських гріхів і пороків;
 - війна є засобом вирішення земних завдань, справ;
 - несправедлива перемога примножує нещастя, в той час як справедлива перемога – дар Божий і благо;
 - справедливість є подоланням пороків суспільного буття;
 - війна, таким чином, сприяє «очищенню» людської історії [4].
- Погляди Августина констатують такий собі *status quo*: війна – це невід'ємна реальність Божого світу (мається на увазі людський світ, що створений Богом).

Подальший розвиток ідей війни, спроб її «гуманізації» в Західній Європі відбувається в умовах розвитку феодалізму і характеризується вже детальнішою розробкою та впровадженням морально-християнських норм у військову діяльність. Соціально-економічні зміни в провідних європейських країнах вели до змін у моралі і свідомості людей. Війна після хрестових походів постає у суспільній свідомості засобом накопичення матеріальних цінностей. Разом із тим, теологи, філософи й представники духовенства продовжували розвивати теорію «справедливої війни», яка б охоплювала всі аспекти протистояння, з точки зору християнства, і була прийнятною хоча б для більшості правителів. Оскільки у культурі Заходу домінуючою стає юридично-правова настанова, то більшість здобутків цього процесу знаходять своє відображення в церковному праві та постановах місцевих соборів, а пізніше – в міжнародному гуманітарному праві.

Фома Аквінський прийняв за основу позицію Августина й забезпечив теорію «справедливої війни» системним набором критеріїв: 1) справедлива причина; 2) законність влади; 3) праведні наміри. Як і Августин, Фома зосередив свій аналіз «справедливої війни» на системі добродетельності й прямо пов'язав її з проблемами спільного добробуту. Війна забирає людські життя, морально це може бути прийнятним тільки за цю цю, що це стосується захисту спільного добробуту. Мета етики «справедливої війни» полягала не у виправданні насильства, а в обмеженні його масштабів у світі, де сила є трагічним, але необхідним знаряддям політичного процесу, рисою католицької моралі [5]. Фома Аквінський систематизував обмежувальні критерії, що розвинулися після Августина, і розробив концепт «справедливої війни» в католицькій теологічній традиції.

З розпадом феодалізму, появою національних держав у Європі, внаслідок реформації відбувається руйнація і релігійної єдності, виникають нові тенденції у трактуванні релігійних та політико-правових норм, що стосувалися військового протистояння й мирного співіснування. Мислителі Нового часу прагнули зберегти сутність етики «справедливої війни» через перегляд її структури. Наголос робився не на справедливій причині війни, як це було у Фоми Аквінського, а на засобах ведення війни. Н. Макіавеллі та Т. Гобс розвивали ідею превалювання державних інтересів над індивідуальними. Особлива роль в цих теоріях приділялася насиллю, право застосовувати яке мав тільки суверен і яке було невідчужуваним.

У реформуванні змісту теорії «справедливої війни» та розширенні суджень про засоби ведення війни іспанські схоласти та Гуго Гроцій заклали підвалини для формування міжнародного права. Праці Гуго Гроція про право боротьби на морі «Вільне море» та «Три книги про право війни і миру» були присвячені проблемам правового визначення й регулювання війн. Частково ідеї Гуго Гроція були використані для створення системи міжнародних відносин в Європі після Вестфальського миру. На відміну від Т. Гобса, Гуго Гроцій вважав, що результатом рівності має бути не стан війни «всіх проти всіх», а мир і дружба. Саму війну він класифікував як стан боротьби. Саме йому належить перша типологізація війн. Він засуджував безглузді жорстокість і віроломство, що супроводжували війни між сучасними йому державами, зокрема Тридцятирічну війну. Він заявляв, що серця людей, втомлені війною, прагнуть встановлення миру. Виправданням війни може бути або крайня необхідність, або істинна любов до людей [6]. Війну можуть спричинити необхідність самозахисту, повернення того, що належить, або повинне належати нам, чи ж заради покарання правопорушника [6, с. 526]. Оскільки неможливо запобігти війнам між державами, то війна, за переконанням Гуго Гроція, повинна вестися відповідно до принципів права й гуманності. Він дискутував з тими, хто стверджував, що ніби-то в міжнародних відносинах усе вирішує сила і що під час війни всі закони припиняють свою дію. Він намагався інакше вирішити проблему співвідношення війни і миру. Для оцінки дій воюючих сторін мислитель використовував критерій внутрішньої справедливості, за допомогою якого обґрунтовував необхідність обмеження жаків війни. Він радив уникати

вбивств, якщо для цього є хоч найменша можливість, бо воно несумісне із заповіддю любові до ближнього.

Багато уваги теоретичним проблемам війни і миру приділяв І. Кант. Він мріяв про вічний мир між державами. І. Кант вважав, що причинами воєн є прагнення створити нові відносини між державами, але через деякий час ці відносини знову призводять до військових зіткнень, тому необхідно заснувати міжнародний союз держав, в якому кожна держава відчувала б себе вільною і в той же час не заважала б іншим успішно розвиватися. У своєму вченні про війну і мир філософ виходив із висунутого ним категоричного імперативу. Він вважав, що кожна держава повинна чинити так, щоб не завдавати шкоди і не зачіпати інтересів іншої. Як і багато інших мислителів, І. Кант надавав важливого значення розробці міжнародного права, що регулює державні відносини й забороняє втручання у внутрішні справи інших держав. За його твердженням, держави від природи перебувають у неправовому стані, тобто в стані війни. І тому для виключення війн із життя суспільства необхідним є міжнародна мирна угода. У роботі «До вічного миру» І. Кант виклав основні принципи такої мирної угоди. Він вважав, що в будь-якій мирній угоді не повинно бути ніяких підстав для майбутньої війни. Кожна держава, незалежно від розмірів, має право на самостійне існування і тому не може бути захоплена іншими державами. І. Кант твердо впевнений у тому, що тільки республіканський устрій може забезпечити вічний мир.

Після І.Канта в історії західноєвропейської думки наступає період, коли теорія «справедливої війни» не має авторів, схожих за значенням з Августином чи Гуго Гроцієм. Проте XIX століття характеризувалося якісним розвитком практичної складової *ius in bello*: з'являється велика кількість міждержавних угод, пактів, метою яких було врегулювання норм поведінки під час військових конфліктів. Були підписані угоди про заборону різних видів озброєнь. У 1899 році в Гаазі відбулася перша мирна конференція. Проте Перша світова війна поклала сумнів у можливість застосування «справедливості» на війні. Тільки в 60-70 роках минулого століття завдяки працям М.Уолцера, Т. Нагеля та інших вдалося відновити розвиток теорії «справедливої війни», яка впливає не тільки на сучасну філософію, етику і право, але й на розвиток міжнародної політики загалом.

Праця М.Уолцера «Справедливі і несправедливі війни: моральний аргумент з історичними ілюстраціями» стала класикою сучасної політичної філософії. Дослідження вченого було видане після закінчення війни у В'єтнамі і багато в чому було зумовлене цим історичним контекстом. Завдяки цій праці актуалізується дослідження проблематики «справедливої війни». М. Уолцер по-новому інтерпретував і оновив концепцію *bellum iustum*, доводив обмеженість та неможливість застосування популярної в той період доктрини реалізму. Досліджуючи моральні обмеження, які можуть бути накладені на воєнні зіткнення М. Уолцер ставить агресію поза законом, розглядаючи її як акт не тільки політично, але і юридично нелегітимний. Агресивна війна трактується ним як злочин. Держава має право на застосування сили, по-перше, з метою самозахисту, а по-друге, в правоохоронній війні. Отже, тільки агресія може бути виправданням

для початку війни. Починаючи з 2000 року, видається міжнародний журнал «Журнал воєнної етики», присвячений розробці нормативних аспектів ведення війни. Такі теоретики «справедливої війни» як П. Крістофер, Н. Фоушин, Б. Оренд, шукають принципи, які б дозволили обмежити застосування сили, а ведення війни стало б гуманнішим.

Не можна оминати увагою того факту, що теорія «справедливої війни» легко маніпулює уявленнями про справедливість. В одному випадку це є загальна справедливість, в іншому – це приватна справедливість. Між ними є велика різниця, яка тягне за собою істотні наслідки. Парадигма загальної справедливості – це парадигма все того ж Августина. Справедливість може полягати тільки в досягненні загального та єдиного для всіх справедливого і вічного стану торжества християнських цінностей. Але як такі можуть бути представленими і будь-які інші цінності. Прямо протилежна парадигма була проголошена Гуго Гроцієм і знаменувала собою початок міжнародного права, як єдності різних держав, які не втручаються у внутрішні справи одна одної, дотримуються загальних норм міжнародного права, а в разі неможливості домовитися вирішують конфлікт за допомогою обмеженої війни.

Отже, аналізуючи історичне уявлення про війну і справедливість можна переконатися в тому, що теорія «справедливої війни» часто виходить із принципово різних і навіть протилежних уявлень про «справедливість», які задають принципово різні ціннісні й прагматичні виміри теорії. Говорити про єдність теорії в цих умовах не доводиться. Теорія «справедливої війни» може одночасно виступати як в якості виправдання хрестового походу, так і в якості заборони на насильство, що виходить за мінімальні рамки, описані міжнародним правом. Одна і та ж війна може бути оціненою у діаметрально протилежний спосіб в протилежних парадигмах «війни хрестоносця» і «війни пацифіста». Так, війна НАТО проти Югославії в 1999 р отримала дві прямо протилежні морально-юридичні оцінки. Причина цієї відмінності криється в принциповій різниці цінностей, які можуть ховатися за однією й тією ж теорією. Це – цінності хрестоносця і пацифіста. Перший використовує теорію «справедливої війни», щоб нав'язати світові свої цінності. Другий вдається до «справедливої війни», щоб захистити цінності міжнародного права і невтручання у внутрішні справи один одного, а заодно й свою країну від агресії, чим би вона не була викликана.

Більшістю сучасних авторів визнається можливість і навіть необхідність гуманітарної інтервенції, що належить до традиції справедливої війни. Можна сказати, що саме ця ознака переважно відокремлює теорію справедливої війни від досить впливо-

вого в США реалізму, який виступає проти ідеї справедливої війни й особливо проти війни гуманітарної. Ідея гуманітарної інтервенції заснована на утилітарній етиці, відповідно до якої можна принести в жертву життя деякої кількості людей в ім'я людей у майбутньому. Це є небезпечною утилітарною помилкою, яка не раз давала про себе знати завжди з дуже серйозними моральними втратами.

Висновок

Війна завжди викликає у людини різні емоції: одні нею захоплюються, інші говорять про необхідність запобігти їй. Теорія «справедливої війни», коріння якої сягає ще Стародавніх часів, повинна була запобігати війнам, які виникали з найменшого приводу. Проте так не сталося. З часом римське *ius fetiale* (право цивілізованих народів) стало правовим принципом для початку війни, якщо вона була вигідна римлянам. Представники раннього християнства спрямовували свої зусилля на обмеження проведення військових дій, проте коли Августин сформулював умови для ведення «справедливої війни», війна стала легальним інструментом для відстоювання своїх прав. У XVII ст. Гуго Гроцій та Самуель Пуфендорф використали принципи теорії Августина для концептуалізації міжнародного права європейських народів. Проте подальший розвиток держави і закріплення державного суверенітету й національних прав відсунули ідею «справедливої держави» на останній план аж до другої половини XX ст.

Отже, теорія «справедливої війни» формувалась протягом тривалого часу і сьогодні вона не стільки виправдовує певні війни, скільки визначає критерії, за якими війна може бути визнана справедливою та обмежує засоби ведення такої війни. Звідси випливає: поняття «справедливої війни» не є позитивним концептом, справедливі війни визнаються злом, але меншим і необхідним. У цьому криється суперечність цієї доктрини і саме тому завданням теоретиків «справедливої війни» є віднайти шляхи інтеграції положень концепції силової політики з ідеями справедливості, гуманності та захисту прав особистості.

Список літератури

1. Утченко С.Л. Цицерон и его время. – М.: Мысль, 1972. – 390 с.
2. Мишулин А. Объявление войны и заключение мира у древних римлян // Исторический журнал. – 1944. – №10-11. – С. 103-113.
3. Буткевич О.В. Міжнародне право Стародавнього світу. – К.: Україна, 2004. – 864 с.
4. Коханчук Р. Становлення доктрини справедливої війни в ранньому християнстві. » [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/20419/03_Kohanchuk.pdf?sequence=1
5. Фома Аквінський. Сумма теології. – Издательство: Ника-Центр, Эльга; 2006. – С. 24.
6. Гроций Гуго. О праве войны и мира. – М.: Ладомир, 1994. – 868 с.

Т.А. Пода

ТЕОРИЯ «СПРАВЕДЛИВОЙ ВОЙНЫ»: ОТ АНТИЧНОСТИ ДО СОВРЕМЕННОСТИ

Статья посвящена философско-историческому анализу теории «справедливой войны» от античности до современности.

Ключевые слова: теория «справедливой войны», гуманитарная интервенция, справедливость, война.

T. Poda

"JUST WAR" THEORY: FROM ANTIQUITY TO MODERNITY

The article is devoted to the historical and philosophical analysis of the "just war" theory from Antiquity to Modernity.

Keywords: "just war" theory, humanitarian intervention, justice, war.

УДК 31637:111.32

Є.В. Сідоріна

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІСИХАСТСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ